

celor două cataloage, pentru a scuti beneficiarii de eforturile de a căuta în două cataloage pentru a localiza anumite resurse. Proiectul este coordonat de Biblioteca Regală (din partea bibliotecilor academice) și BTJ, organizație sub egida Asociației Bibliotecare Suedeze (din partea bibliotecilor publice). Alt exemplu de cooperare ni-l oferă sistemul foarte eficient de împrumut interbibliotecar.

3. Bibliotecile suedeze de diferit tip sunt orientate spre utilizatorul real, nu declarat. "Beneficiarii fac bibliotecă" - e un fapt recunoscut de toți

bibliotecarii. O altă fațetă a acestei orientări spre beneficiari o constituie și preocuparea pentru instruirea beneficiarilor.

Am făcut o încercare de a sistematiza impresiile adunate pe durata cursului nostru practic. Multe impresii și emoții pe care le-am avut rămân în afara acestui articol; mai rămâne recunoștința pentru amabilitatea și bunăvoința cu care am fost tratați în aceste biblioteci, unde ne-am simțit "regi" în calitate de utilizatori și colegi respectați în calitate de "practicanți".

¹ Glasgow, E. Libraries in Sweden // Library Review. - Vol.51, Nr.6. - P. 301

² Thorhauge, J. Information literacy - old wine in new bottles or a new field for librarians? // Scandinavian Public Library Quarterly. - 2003. - Nr. 1. - P.3

³ Lidman, T. Libraries in Sweden / Swedish Institute - 1991.

CULTURĂ GENERALĂ

Recitindu-l pe I. Kant

(280 de ani de la naștere)

Dumitru IOANIDE,
Centrul Academic Eminescu

"Kant și-a pus viața în paranteze, de dragul soperii, el și-a impus această liberă constrângere de sine, nu conform datoriei, ci din datorie, dintr-o datorie lăuntrică și absolută, izvorită din propria sa rațiune(...). El și-a înlocuit nu atât viața prin gândire cât a conceput gândirea ca singura viață posibilă și cu adevărat demnă".

Ion Ianoși

Immanuel KANT (1724 - 1804), filozof german. Prof. univ. la Konisberg. Intemeietorul filozofiei clasice germane.

A elaborat, independent de Laplace, o ipoteză cosmologică evoluționistă (*Istoria generală a naturii și teoria cerului*). Sistemul filozofic al lui Kant (idealismul transcendențial) este expus în *Critica rațiunii pure* (teoria cunoașterii), *Critica rațiunii practice* (etica) și *Critica puterii de judecată* (estetica și teoria finalității).

Investigând procesul cunoașterii, Kant consideră că necesitatea și universalitatea judecăților științifice provin din formele apriorice ale sensibilității (spațiul și timpul) și din categoriile apriorice ale Intelectului (substanța, cauzalitatea ș.a.). Intelectul uman nu poate accede la cunoașterea "lucrurilor în sine", ci numai a "fenomenelor".

Etica lui Kant se edifică pe ideea categoricului imperati, a datoriei, care se împlinește pe terenul opozițiilor dintre imperiul ideal al scopurilor și realitatea empirică, iar estetica definește autonomia și universalitatea fenomenelor ar

tistice. În planul ideilor politice Kant este un reprezentant ilustru al iluminismului. Deși a analizat fenomene și evenimente din lumea întreagă, I. Kant nu a cunoscut decât intuitiv lumea, căci în întreaga-i viață nu a părăsit nici o dată orașul natal Konigberg (după cel de-al doilea război mondial anexat Rusiei și supranumit Kaliningrad).

Scrierile lui Immanuel Kant, toate împreună, fac "Biblia filosofilor" (M. Eminescu) și cuprind în sine produsul material și intelectual al unei opere de filosofie elaborate cu peste două secole și jumătate în urmă de către un gânditor de excepție, a cărui viață ordonată și studioasă a devenit legendă.

Sunt lucrări geniale care odihnesc acum, pentru noi, trăitorii Mileniului III, în felul cuminte de a fi al cărților, dar a căror materialitate și spiritualitate imediată tănuiește / închide o pasiune, un proiect existențial și atâtea elemente de cultură umană. Spiritualitatea și materialitatea lor, însă, nu pot fi păstrate decât numai prin (re)descoperirea, lecturarea, înțelegerea și interpretarea actualizatoare a acestora. Și oricât de multe ar fi ele, așa-numitele "*lecturi kantiene*", orice analiză / lectură implică o viziune / opinie, un anumit limbaj, diverse presupozitii și decupaje, adică fiecare cu punctul / aspectul său de vedere și modul / felul său de interpretare, ceea ce este un lucru firesc, dar asta încă nu înseamnă că domini, printr-un fel de survolare absolută, istoria filosofiei kantiene.

A vorbi despre "*adevăratul Kant*", Kant – omul, Kant – profesorul, Kant – savantul nu înseamnă nici pe departe a cădea în himera vechii metafizici dogmatice pe care Immanuel Kant însuși a repudiat-o. Trebuie să știi a selecta gândurile ca să poți conta pe acordul presupus între ce spune și ce vrea să zică (beneficiarul fiind chemat să știe a citi printre rînduri, să poată intui subconștientul, să nu se teamă a vedea nevăzutul), între ce a vrut să zică autorul și ce spune opera lui, între ce crede fiecare din noi ce presupune opera și ce exprimă / redă ea de fapt. Așadar, nu există un Kant în sine, ci există o operă a sa, multiple și diverse perspective

asupra ei: punctul de vedere al lui Kant – omul asupra lui însuși, a lui Kant – filosoful asupra filosofiei sale, al contemporanilor lui Kant, al filosofilor moderni, istorici sau critici, asupra lui Kant și contemporanilor acestuia. De aci pornind, admitem ipoteza că atât marele gânditor Immanuel Kant cât și întreaga sa operă filosofică stă sub semnul totalității deschise și este ca o confluență și o convergență a unor diverse și multiple semnificații care se prelungesc, se implică, se întretaie, nici una nefiind suficientă numai prin sine și fiecare trimitând spre a fi abordată și înțeleasă, la toate celelalte. Problema constă în a explica, în măsura posibilului, "*specificitatea perspectivelor și metodelor, și de a face să se întâlnească, să se susțină, să se controleze, să se consolideze și să se critice mutual în orizontul hermeneutic înglobat care le conține și le depășește. A priori, nici o abordare culturală, nici o disciplină formală, nici o perspectivă sau metodă oferită de științele socio-umane și istorice nu este de exclus ca irelevantă*" (Vasile Tonoiu). În cazul dat, tipul de coerență se schimbă cu tipul de coerență aleasă, dar nici unele, nici celelalte tipuri nu se suprapun, spre a forma, să zicem, "adevăratul total". Indiferent de situația creată, trebuie să distingem cu grijă, spre a le putea apoi reuni, între a face dintr-o anumită operă de filosofie (kantiană – D. P.) obiect de investigație științifică *stricto-sensu* și a recurge într-un fel informal și difuz, în *actu-exersito*. Între două extreme – științifică *stricto-sensu* și culturală *la-to-sensu* – vom situa lectura, interpretarea și critica imanent filosofice, ca modalități ale însăși creației filosofice. "*Opera este produsul finalist și înzestrat cu valoare al unui creator moral*, susținea academicianul Tudor Vianu, *care, întrebuintînd un material și integrînd o multiplicitate, a intro-*

dus, în realitate, un obiect calitativ nou. Acest obiect calitativ nou este original și simbolic în cazul operelor filosofiei și ale științei. El este imutabil original și iluminat simbolic în cazul operelor de artă”.

Distincția dintre operă-realitate și operă-obiect, de care trebuie să ținem seamă, oricât s-ar deplasa și reorganiza, nu numai că ne permite, ci ne și obligă într-un fel să nu atribuim imediat realului ceea ce este al reprezentării”, întrebându-ne continuu ce este realul în sine și care este reprezentarea la care trebuie să ne oprim. Sau, în manieră kantiană zis, “cerul înstelat deasupra mea și legea morală în mine”.

Privind opera ca orizonturi de realitate, observăm cum un ontologic aparent închis, suficient doar sieși, este reorganizat și rearticulat de un ontocultural și un ontoistoric, care funcționează simultan ca medii de preluare și de deschidere a operei.

Cel mai frecvent întâlnite sunt asimilările operei de filosofie cu opera de artă sau de știință, asimilare care, odată acceptată, “devine, în opinia filosofului român V. Tonoiu, sursă de instrumente analitice și valorizatoare, de judecăți critice, de filtru recuperator și interpretativ. Devianțele sunt plasate mai ales în plan logic-lingvistic, luându-se ca referință anumite canoane de inteligibilitate și raționalitate sintactic-semantice proprii “jocurilor de limbaj” înrădăcinate în moduri de viață statornicite și comportând o relativ bună fiabilitate (). În principiu, nu există un asimilator ultim (asimilator al tuturor asimilatorilor analogici) și nici sistem de referință absolut”.

Jean-Claude Piguët, în *L'oeuvre de philosophie*, editată la 1960, menționa că asimilarea unei opere de filosofie cu cea de știință sau artă “este sugerată de anumite obiective, mijloace, stiluri de filosofie proprii celei dintii, care o înclină efectiv spre una sau cealaltă, și corespunde, pe de altă parte, sensibilității noastre (de cititor, de critic sau de interpret – D. P.) preferințele fie la unitatea armonioasă

a diverselor părți ale unui sistem, la jocul intern al ideilor care se desfășoară aida unor teme muzicale, care nu pot fi izolate de contextul lor trăit și existențial la dimensiunea imaginarului, fie la adevărul fiecărui element la raționalitatea conținuturilor de gândire”. Așadar, limbajului filosofiei, în plan mai restrâns, i se caută un model acceptabil (sau chiar desăvârșit – D. P.) în limbajul teoretic al științei realului sau în cel expresiv al artei.

Printre perspectivele cu virtuți asimilatorii (cît și diferențiatore – D. P.) asupra limbajului logicii filosofice, ce țin de regimul de lectură și interpretare, reținem una care se anunță și se articulează la intersecția unor preocupări independente de neoretică, teoria argumentației, studiul strategiilor și discursurilor rațiunii practice, hermeneutică. Oricum, problema referinței limbajului filosofic depășește resursele semanticii logice, lingvisticii și retoricii, pentru a face apel la angajarea într-o hermeneutică filosofică. Plecînd de la operă, explicitatea referinței are ca miză sensul cuvintelor **realitate** și **adevăr**, care devin problematice, în cazul cînd devin / se transformă în gânduri speculative. Atunci cînd e vorba de ele, “a înțelege, opinează Hegel în *Prelegeri de istoria filosofiei*, înseamnă cu totul altceva decît a pricepe numai sensul gramatical al cuvintelor și a ți le însuși, desigur, dar numai pînă la nivelul reprezentării. De aceea poți cunoaște afirmațiile, propozițiile sau, dacă vrei, opiniile filosofilor, poți să fi avut mult de a face cu temeiurile și expunerile unor astfel de opinii și să-ți fi scăpat lucrul principal, în ciuda tuturor acestor străduințe, și anume să-ți fi scăpat înțelegerea propozițiilor”. În *Prefața la Fenomenologia spiritului*, el vine cu părerea că “maniera de a stabili o propoziție, de a respinge deopotrivă prin argumente propoziția contrară nu este forma în care poate să apară adevărul”. Mai modern spus, gîndirea filosofică în demersul ei efectiv, susține și Constantin Noica, nu este

thetică, conștient tematică și "ea se desfășoară în orizontul unor cercuri dialectice în raport cu care teza nu reprezintă decît un moment abstract: adevărul ei este unul de participare, de depășire-regăsire, iar nu de posesiune nemijlocită".

Orice modalitate de obiectivare (pozitivă sau negativă) a operei filosofice conferă un statut mai mult sau mai puțin delimitat următoarelor demersuri: lectură, acumulare, receptivitate, înțelegere, explicație, istorie, critică a filosofiei, fiecare implicînd o alegere. "Diferitele tipuri de lectură, consemnează Jean Starobinsky, aleg și extrag anumite structuri preferențiale. Nu este totuna dacă interogăm un text în calitate de istorici, de sociologi, de psihologi, de stilistici sau de iubitori ai frumuseții pure. Căci fiecare dintre abordările acestea are drept efect schimbarea configurației întregului, crearea altui context, decuparea altor frontiere în interiorul cărora va domni o altă lege de coerență". Însă o inteligibilitate globală a sensului nu poate rezulta din juxtapunerea, ci din reangajarea activă a acestor detotalizări, "deliberată, în expunerea lui Vasile Tonoiu, într-un proiect hermeneutic el însuși filosofic, susținut și generator de filosofic. La acest nivel, cercul dialectic al hermeneuticii – care este mai degrabă un cerc de cercuri niciodată tihnind în perfectă închidere –, inaparent și local chiar distrus prin obiectivări metodice și construcții local autosuficiente și autoconsistente, redevine manifest și inevitabil: adică de asumat printr-o poziție în filosofie, mai bine spus prin tematizare filosofică". De aici rezultă că multe cîmpuri teoretice, pe diverse căi independente, au scos în lumină aporii comparabile care au impus modificarea unei strategii, adică alternativei brutale începe să i se substituie o dialectică fină. Astfel, explicația și comprehensiunea din poli ai unui raport de excluziune sunt revalorizate ca momente relative ale procesului complex de interpretare, care se sprijină, se implică și se verifică reci-

proc. Chestiunea adevărului este una care se presupune pe sine, dar presupuzițiile sale, oricît ne-am strădui, nu pot fi totuși pe deplin elucidate, "întrucît nu există pentru noi, meditează dl Tonoiu în urma cercetărilor operei kantiene, nici adevăr accesibil sub forma unui dat pur, nici adevăr deja gata articulat sub forma unei construcții a priori. Adevărul este întotdeauna de făcut. Ca atare, el se precedă și totodată se anunță, ne luminează, dar ne rămîne și enigmatic. În pluralitatea de discusuri, de științe, metode de comprehensiune, traversate de această idee unificatoare și regulatoare adevărului, filosofia n-are privilegiul unei *instanțe ultime*, a toate și definitiv fondatoare și autofondatoare, a toate și definitiv creatoare și autocreatoare. Dar are o sarcină proprie: ea trebuie să fie acel discurs în mediul căruia ființa problematică a adevărului se poate arăta și plecînd de la care întreprinderea comprehensiunii poate începe să se înțeleagă pe sine, ca sarcina de altfel infinită".

Perspectivile de abordare a operei filosofice pot fi tratate în mai multe feluri: 1) la nivelul cel mai de suprafață, adică prin confruntare cu ceea ce Kant însuși a explicat (cum ar fi, de pildă, raportul dintre filosofie și știință, filosofie și morală, filosofie și teologie, filosofie și artă, filosofie și retorică etc. – D. P.); 2) la nivelul practicii filosofice efective, care nu concordă în mod obligatoriu cu declarațiile metafizice; 3) la nivelul încercărilor / provocărilor în interesul de a deschide această operă cit mai multor genuri de lectură, înțelegere, interpretare și critică.

În cadrul viziunii amintite, opera lui Immanuel Kant "***va fi în măsură să dea o nouă vigoare și să deschidă noi orizonturi eforturilor filosofului din Königsberg de a debloca filosofia din cele două impasuri simetrice: dogmatismul și scepticismul; să dea noi inspirații unor deblocări asemănătoare din cîmpul cercetărilor și reflecțiilor metafizice***" (V. Tonoiu).

Immanuel Kant a adoptat un tip

aparte de limbaj filosofic, derivat din modul german de gândire, cu o frază barocă și amplă, dificil de descurcat și de înțeles. Lectorul capodoperelor sale, utilizator mai mult sau mai puțin versat în materie de cauză, făcînd un efort să înțeleagă problemele deloc simple pe care le supunem atenției noastre, este chemat să mai facă un efort spre a le cunoaște în modul în care au fost ele expuse.

Pînă și în cele trei **Critici**, care duc faima filosofiei kantiene, întîmpinăm destule dificultăți de limbaj și de înțelegere a fluxului gândirii savantului. Dar anume ele, poate chiar în cea mai mare măsură, atrag și incită la confruntare. Te simți și te vezi captivat de astfel de idei ca demnitatea omului, forța de atracție a frumosului, puterea creatoare a unei judecări logice etc. Și tot el, gînditorul, vine să ne demonstreze, posibil fără să vrea, că nu este doar un narator arid în redarea opțiunilor sale filosofice, ci și unul cu multă simțire și imaginație. Lecturînd **Critica rațiunii pure**, cititorul va întîlni multe pasaje frapante, prin care Kant ne demonstrează că și cunoștințele a priori au o limită de aplicare, dincolo de care devin pură fabulație. Să urmărim un fragment. "Porumbelul ușor, lovind în zbor liber aerul a cărui rezistență o simte, și-ar putea imagina că el ar reuși și mai bine în spațiul vid. Tot astfel Platon a părăsit lumea sensibilă, fiindcă ea pune a intelectului limite prea înguste și s-a aventurat dincolo de ea pe aripile ideilor în spațiul vid al intelectului pur".

Kant se dovedește a fi și un scriitor cu umor. Astfel, în **Critica facultății de judecare**, dînsul ne explică desfătarea produsă de jocul liber și variat al senzațiilor prin cîteva glume: "În Surate, un indian asistă, la masa unui englez, la deschiderea unei sticle cu bere; prefăcută în spumă, berea se revarsă din sticlă, ceea ce provoacă marea uimire a indianului, care și-o manifestă prin multe exclamații; la întrebarea englezului: ce găsești aici atît de uimitor? el răspunse: nu mă mir că se revarsă, ci cum de ați putut s-o băgați

în sticlă". Despre așteptarea încordată, destinsă prin dezvăluirea trucului, filosoful spune următoarele: "dacă un alt poznaș povestește cu lux de amănunte () despre un negustor care, întorcîndu-se din India în Europa cu toată averea prefăcută în mărfuri, a fost silit de o furtună puternică să arunce totul peste bord și s-a supărat atît de tare, încît în aceeași noapte i-a albit peruca, noi rîdem și ne facem plăcere". Toate acestea nu sunt decît străluciri de gândire trecute prin limbaj.

Ideile lui Immanuel Kant sunt, în primul rînd, ideile unui clasic al filosofiei universale, iar mesajul pe care îl transmit este cel care le-a făcut perene în spațiu și timp, dar opera kantiană mai trebuie, totuși, scrupulos lecturată, cercetată și studiată, deoarece ea ascunde încă atîtea nestemate ce-și așteaptă descoperitorii și pe care Kant nu a mai dispus de timp să ni le pună la dispoziție. Savantul însuși ne-a lăsat acest îndemn în **Critica rațiunii pure**: "nu e nimic extraordinar () să înțelegi un autor chiar mai bine decît s-a înțeles el pe sine însuși, și anume prin comparația ideilor pe care le exprimă asupra obiectului său, dat fiind că el nu determinase îndeajuns conceptul lui și că, astfel, uneori el vorbea sau chiar gîndea împotriva propriei sale intenții".

Marele Mihai Eminescu, care a cunoscut în profunzime opera kantiană, încercînd să facă și una din primele traduceri în limba română a **Criticii rațiunii pure**, avea să ajungă la următoarea concluzie: "**Immanuel Kant are puterea de sugestivitate și de călăuzire chiar pentru începătorii care vor să gîndească. Kant e un bun prieten și, în același timp, un bun profesor pe care-l recomand tuturor. () Ca și în Biblia creștinilor, scrisă pentru mulțime, tot așa veți găsi și în Kant adevăruri pe placul și înțelesul tuturor. Nu vă îngroziți cînd îl luați în mînă, căci adîncimile de cugetare la dînsul au orizonturi clare de primăvară, care te cheamă spre înțelegerea lumii**".